

Fragmentas iš Danutės Mukienės ir prof. Adomo Butrimo interviu, paskelbto 2025 m. Vilniaus dailės akademijos leidyklos spaudai parengtoje knygoje „ADOMO BUTRIMO BIBLIOGRAFIJOS RODYKLĖ (1955–2025)“

– Telšiuose veikia Vilniaus dailės akademijos Telšių fakultetas, kuriame dėstomos Metalų meno ir juvelyrikos, Taikomosios skulptūros, Baldų dizaino, Meninių baldų restauravimo ir Metalų dirbinių restauravimo studijų programos. Šios mokymo įstaigos istorija skaičiuojama jau nuo 1931-ųjų metų. Įstaiga daug kartų buvo reorganizuojama, keitė pavadinimus, o VDA padaliniu tapo 1998-aisiais, Jums einant VDA meno ir mokslo prorektoriatu pareigas, tad jo atsiradimas Jūsų gimtajame mieste yra tiesiogiai susijęs su Jumis. Tokį fakultetą žemaičiai seniai norėjo turėti, juk svajoti niekas niekam nedraudžia, tačiau tokiai įstaigai reikia ne tik patalpų, bet ir kūrybingo dėstytojų kolektyvo, mokslo daktarų, docentų, profesorių, finansų ir pagrįsto įsitikinimo, kad jaunimas norės čia mokytis. Tad kaip šis fakultetas, kurio auklėtinių darbai vertinami ir Lietuvoje, ir užsienyje, buvo kuriamas, kuo jis Jus kaip vieną iš jo kūrėjų džiugina?

– Telšių taikomosios dailės fakultetas šiandien ir savo kūrybiniu potencialu, ir jį baigusių studentų kvalifikacija jau yra tolygus Vilniaus, Kauno, Klaipėdos fakultetams. VDA padaliniu jis tapo neseniai, bet turi ilgą savo sėkmingos raidos istoriją, kurios paskutiniame etape teko kiek aktyviau dalyvauti ir man.

Tarpukario Lietuvos Respublikoje į švietimo reikalus buvo žiūrima labai rimtai. Steigiamos amatų mokyklos specialistai buvo rengiami tuometinėje Čekoslovakijoje, ten nupirktas ir mokyklai reikalingas staklynas, tik neseniai iškeliavęs į „užtarnautą poilsį“. Šiai mokyklai šalia Žemaičių muziejaus „Alka“ buvo pastatyti rūmai, įrengtos dirbtuvės, surinktas puikus dėstytojų kolektyvas. Pirmojo dešimtmečio darbo vaisiai čia buvo daug žadantys: baldus kūrė tokius, kad jie reprezentavo Lietuvą tarptautinėje parodoje Niujorke ir ten pelnė apdovanojimų. Čia buvo pradėti gaminti net sklandytuvai. Nepaisant karo metų represijų, per kurias

Vilniaus dailės akademijos (VDA) Telšių fakulteto pastatų fragmentai. Nuotraukos iš VDA archyvo. Fotografas nežinomas

penki šios mokyklos patriotiškai ugdyti auklėtiniai buvo rusų ir vietinių raudonųjų nužudyti Rainių miškelyje, ugdymo tradicija nenutrūko. Po Antrojo pasaulinio karo čia pradėjo dirbti VDA absolventai, o vėliau įsijungė ir metalo meno bei juvelyrikos studijas Talino dailės akademijoje baigę jaunuoliai.

Taip formavosi rimtas taikomosios dailės studijų židinys, ne kartą keitęs pavadinimą, bet visada sėkmingai ugdes meninio metalo, juvelyrikos ir baldų kūrėjus. Lietuvai vėl tapus nepriklausoma, ten dirbantys kūrybingi, profesionalūs menininkai, puikūs pedagogai pajuto, kad aukštesniosios meno mokyklos rūbas darosi per ankštas ir amži-

(Nukelta į 37 p.)

Fragmentas iš Danutės MUKIENĖS ir prof. Adomo BUTRIMO interviu, paskelbto 2025 m. Vilniaus dailės akademijos leidyklos spaudai parengtoje knygoje „ADOMO BUTRIMO BIBLIOGRAFIJOS RODYKLĖ (1955–2025)“

Adomo Butrimo (centre) inauguracijos į Vilniaus dailės akademijos rektorius akimirka 2004 metais. D. Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 3 p.)

nai likti kolegijos lygio mokykla nėra jų siekiamybė, viliojanti perspektyva. Tada buvo kreiptasi į VDA, prasidėjo svarstymai, diskusijos dėl universitetinio lygio fakulteto steigimo Telšiuose, jam reikalingo biudžeto ir kt. Be abejo, ne tik mūsų Akademijoje, bet ir Vyriausybėje Vilniuje telšiškiai rado šalininkų – savo kraštiečių. Šią idėją labai palaikė tuometinis VDA rektorius prof. Arvydas Šaltenis. Tiesa, Akademijos senatas, kurio pritarimas buvo būtinas, tokio fakulteto reikalingumu iš pradžių kiek abejojo. Tos abejonės išsisklaidė, kai didelė VDA profesūros dalis nuvyko į Telšiuose pradėjusio veikti VDA fakulteto studentų baigiamųjų darbų gynimą, kai ne tik įvertino studentų pasiekimus, bet ir geriau pažino ten dirbusių dėstytojų kolektyvą.

Netrukus Telšių fakultete įsidarbino disertacijas apsigynę vilniečiai, už kūrybinius pasiekimus nacionalines premijas laimėję VDA ir vietos architektai bei dailininkai. Bendri baigiamųjų darbų gynimai, bendros parodos, mokslinės publikacijos, keliolika metų vykusios mūsų dėstytojų, dalyvavusių mokymo procese, kelionės iš Vilniaus į Telšius davė

puikius vaisius. Buvo įveiktos visos biurokratinės statuso keitimo kliūtys, o Telšiai tapo tikru dizaino bei dailės miestu. Dabar šis fakultetas turi neblogą mokymo bazę, puikią galeriją miesto centre. Jam vadovauja rūpestingas, strategiškai mąstantis dekanas prof. Ramūnas Banys. Tarptautinės komisijos, periodiškai akredituojančios visas VDA mokymo programas, stebisi, kad į susitikimus su socialiniais partneriais ateina ir Telšių miesto merai, o labiausiai juos stebina dėstytojų ir studentų bendrystė, kurios jie nėra matę ne tik kituose VDA menų fakultetuose, bet ir kitose šalyse. Taikomojo meno bakalauro, magistro studijas Telšiuose baigę juvelyrų, metalo meistrai, metalo bei medžio restauratoriai jau yra labai vertinami, žinomi ne tik kaip Valdovų rūmų ir kitų šalies kultūros paveldo objektų restauratoriai. Telšių fakulteto absolventai prisideda ir restauruojant Austrijos-Vengrijos imperinio meno paveldą, Danijos karališkąją vasaros rezidenciją.

– *Sugrįžome į Telšius – žemaičių sostinę, kuri nuo XX a. pradžios – svarbiausias šio krašto kultūros ir mokslo centras. Čia, Lietuvoje prasidėjus Atgimimui, kalėsi ir pirmieji žemaičių kultūrinio atgimimo daigai. 1988 m. įkurta Žemaičių kultūros draugija. 1994 m. Varniuose vykstant vasaros konferencijai (jos čia pradėtos rengti 1987 m.) Jūsų bei Jūsų kolegų istorikų iniciatyva buvo įkurta ir Žemaičių akademija, kuriai nuo pat pradžių Jūs ir vadovavote. Kokiais metais buvo svarbiausia šių visuomeninių organizacijų misija?*

– Tuo laikotarpiu aktyvesnis tapo kultūrinis, folkloro kolektyvų judėjimas, visuomenė prisiminė jau prieškarį veikusias visuomenines organizacijas. Ieškojome progų žemaičių kultūrinei visuomenei prisistatyti ir mes – muziejaininkai, archeologai, platesnis universitetinio mokslo atstovų ratas. Sugalvojome daugelį mokslininkų ir kultūrininkų vieni-jimo pretekstų, tarp jų ir tai, kad sukanka 10 metų

(Nukelta i 38 p.)

Iš kairės: prof. Adomas Butrimas ir jo pusbrolis – istorikas, lektorius, valstybės, visuomenės ir kultūros veikėjas Vaclovas Vaičekauskas Žemaitijoje. Danutės Mukienės nuotrauka; Varnių šv. apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčia (Telšių r.). Bonifacio Vengalio nuotrauka

nuo Biržulio archeologinės ekspedicijos pradžios. Tada jau turėjome jos tyrinėjimų rezultatų, kuriuos galėjome pristatyti visuomenei, surengti parodą, konferenciją, o pati ekspedicija dėl unikalių atradimų buvo tapusi kompleksine. Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus mokslininkai, muziejininkai sugebėjo „pakelti“ Telšių „Alkos“ muziejininkus, taip pat ir Lietuvos istorijos instituto, Vilniaus universiteto istorikus, antropologus. Kiek netikėtai, bet labai dideliu Būriu prisijungė Kauno „Atžalyno“ klubas, Vito Valatkos laikais pažadintas Telšių kraštotyrininkų būrys. Per konferenciją net dvi dienas pranešimai buvo skaitomi didžiu-

lėje buvusios Varnių karininkų Ramovės rūmų salėje. Jų su dideliu dėmesiu klausėsi apie 200 konferencijos dalyvių, Varniuose veikė unikali naujausių archeologinių radinių paroda, papildyta turininga tekstine informacija ir dabartinio Lietuvos nacionalinio muziejaus fondų medžiaga. Vakare vyko koncertai, kitą dieną buvo lankomi žymiausi regiono archeologijos ir istorijos paminklai, ištisos klausytojų voros traukė patriotines ir liaudies dainas. Sulaukta ir ypatingo vietos gyventojų bei svečių dėmesio. Tas renginys tada buvo tarsi Žemaitijos ir Lietuvos atgimimo pranašas, o Varniai ilgam tapo žemaičių kultūri-

Telšių vyskupijos kurija. Juozo Černeckio nuotrauka

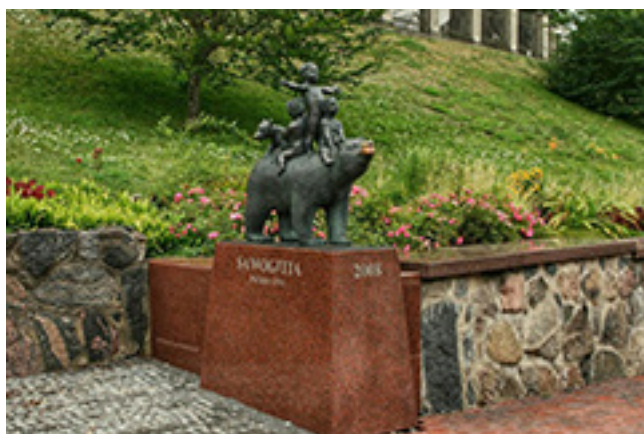
Prof. Adomas Butrimas 2003 m. vasarą Viešvėnuose (Telšių r.) vykusioje Žemaičių akademijos vasaros konferencijoje „Viešvėnai: senoji praeitis ir dailės paminklai“. D. Mukienės nuotraukos

nio ir akademinio judėjimo simboliniu židiniu. Šiuo renginiu susidomėjo ir KGB – pirmiausiai Telšių, o vėliau – ir Vilniaus. Vyko net tardymai. Daug nemalonumų teko patirti ir renginyje dalyvavusiai ano meto Telšių rajono komunistinei valdžiai. Jai labai nepatiko „vyskupų garbinimas“ ir pranešėjo istoriko V. Dulskio pateiktas dokumentuotas Varnių koncentracijos stovyklos ir sovietinių sanatorijų maisto davinių palyginimas, parodęs,

kad kaliniai buvo maitinami žymiai geriau. Konferencijos organizatorių stoji ginti viena žymiausių ano meto Lietuvos asmenybių – neseniai įsikūrusio ir aktyvią veiklą pradėjusio Lietuvos kultūros fondo pirmininkas prof. Česlovas Kudaba.

Laikai greitai keitėsi, KGB įtaka menko, Varnių konferencijos tapo kasmetinės. Atgimimo laikotarpiu čia gimė ir vėliau buvo įgyvendinta idėja

(Nukelta į 40 p.)

Skulptūra „Žemaitijos legendos“ (skulptorius Romualdas Kvintas, architektas Algirdas Žebrauskas) Telšių Respublikos gatvėje ir Telšių panorama. Juozo Černecko nuotraukos

Iš kairės: prof. Adomas Butrimas ir prof. Egidijus Kurapka knygų pristatymo renginyje, vykusiame 2008 m. vasario 29 d. Lietuvos mokslų akademijoje. Virginiųs Valuckienės nuotrauka; grupė šio amžiaus pirmaisiais dešimtmečiais veikusio Žemaičių kultūros fondo narių (iš kairės): ekonomistas prof. Aleksandras Vasiliauskas, literatūrologė prof. Viktorija Daujotytė, žurnalistė Danutė Mukienė, kultūros istorikas ir archeologas prof. Adomas Butrimas ir buvęs teisininkas prof. Egidijus Kurapka. Nuotrauka iš asmeninio D. Mukienės archyvo

įkurti Žemaičių kultūros draugiją. Šios draugijos dėka 1989 m. birželio 24 d. pirmą kartą po Antrojo pasaulinio karo buvo paminėtos Rainių tragedijos metinės, 1991 m. greta Rainių žudynių vietos už visuomenės paaukotas lėšas pastatyta koplyčia-paminklas. Buvo rūpinamasi ir regionine spauda, krašto istorijos, Žemaitijos šviesuolių atminimo įamžinimu, draugijos skyriai įsikūrė Žemaitijoje ir svarbiausiuose Lietuvos miestuose. Aktyviai veikė prof. Juozo Girdzijausko įsteigta Simono Stanevičiaus bendrija, Palangoje 1991 m. Danutė Mukienė pradėjo leisti žemaitišką laikraštį „A mon sakā?“, nuo 1993 m. tapusį itin reikšmingu visai Žemaitijai žurnalui „Žemaičių žemė“, kuris 2022 m. virto elektroniniu, viešinamu internete. Žurnalo redakcija parengė ir išleido daug žemaičių kalbai, literatūrai, kultūros istorijai svarbių leidinių. Žurnalistė Jūratė Grabytė keliolika metų kūrė ir vedė labai populiaris žemaitišką radijo laidą „Būdas žemaičių“. 1994 m. vasarą kultūros viceministro Vytauto Balčiūno ir Plungės kultūros skyriaus vedėjos Danutės Malakauskienės bei kitų kultūros žmonių rūpesčiu Plungės kunigaikščių Oginskių rūmuose buvo atidarytas Žemaičių dailės muziejus, tapęs pirmuoju regioniniu dailės muziejumi Lietuvoje. Šis muziejus rūpinasi viso „Žemaitijos Versalio“ komplekso restauravimu, ten vyksta žemaičių dailės reikšmingos parodos, taip pat ir Pasaulio žemaičių, kasmet organizuojami tarptautiniai Mykolo

Oginskio muzikos festivaliai, vienijamos iš Žemaitijos kilusių dailės kūrėjų pajėgos.

1993–1997 m. Žemaičių kultūros draugija daugiausia rūpinosi Varnių architektūros ir kultūros paminklų atstatymo darbais, kuriuos, gavus finansavimą iš Lietuvos vyriausybės, sėkmingai užbaigė Žemaičių muziejus „Alka“, Varniuose buvusiame kunigų seminarijos pastate įkūręs šio muziejaus padalinį, o 2024 m. po pastato remonto atidaręs puikią žemaičių religinio meno ekspoziciją.

Žemaičių akademiją buvo nutarta įkurti 1993 m. tradicinės vasaros konferencijos metu. Ji atsirado dėl kelių priežasčių: norėta suvienyti mokslininkus, kraštotyrininkus, kultūrininkus ir visus tuos, kurie tyrinėja Žemaitijos istoriją, jos kultūrą. Toliau buvo rengiamos ekspedicijos, mokslinės konferencijos, vyko knygų leidyba. Kita priežastis – noras griežčiau atsiriboti nuo tų, kuriems Žemaičių kultūros draugiją iš dalies pavyko paaukoti politinei veiklai ir jos vardu dalyvauti įvairiose „akcijose“, kurti su valstybine logika prasilenkiančias peticijas, o kai kam net pasukti į „partijų“ kūrimo kelią, kuris daro gėdą savo krašto istoriją pažįstantiems ir mylintiems žemaičiams.

Labai populiarių būta jau minėtų Žemaičių vasaros akademijų, nuo 1987 m. organizuotų Varniuose, vėliau – Sedoje, Alsėdžiuose, Renave, Plateliuose, Židikuose, Pavandenėje, Šiauliuose, Vieksniuose, Kuršėnuose, Kražiuose, Mažeikiuose,

Plungėje ir kitur. Nuo pirmųjų veiklos metų Žemaičių akademijoje aktyviai dalyvavo Viktorija Daujotytė, Juozas Girzijauskas, Gintautas Česnys, Giedrius Subačius, Elmantas Meilus, Vacys Vaivada, Povilas Šverebas, Brigita Speičytė, vėliau į ją įsijungė Liepa Gričiūtė-Šverebienė, Adelė Choldinskienė, Vladas Daujotas, Genovaitė Gricienė ir daugelis kitų. Prasmingai šią veiklą papildė vyresnioji kraštotyrininkų karta, Žemaičių akademijos garbės profesoriai Konstantinas Bružas, Eleonora Ravickienė, Kazys Misius.

Nuo pat veiklos pradžios vienas iš svarbiausių Žemaičių akademijos tikslų buvo jungti universitetines mokslininkų ir vietos tyrėjų, kartais ir menininkų pajėgas, skatinti bendradarbiavimą, bičiulystę, įtraukti juos į mokslinių monografijų, skirtų miestelių paveldui, rengimą, skatinti dėmesį kultūros, švietimo istorijai. Vasaros akademijų, ekspedicijų, moksleivių viktorinų, dailės parodų metu visus raginame tapti aktyviais krašto istorijos, žemaitiškos savimonės, senosios ir šiuolaikinės kultūros dalyviais. [...]

– Na, o dabar pakalbėkime apie svorio prasme sunkiausią Jūsų darbų dalį – knygas, kurios seniai jau netelpa į vieną knygy lentyną. Jų išties daug. Autorinės, kartu su kolegomis parašytos, sudarytos. Dar daugiau recenzuotų, kitų autorių parašytų Jums konsultuojant. Ir dar... Kas Jums yra knygų serija „Žemaičių praeitis“? Kada ir kaip gimė idėja ją leisti ir kuo ši knygų serija yra savita?

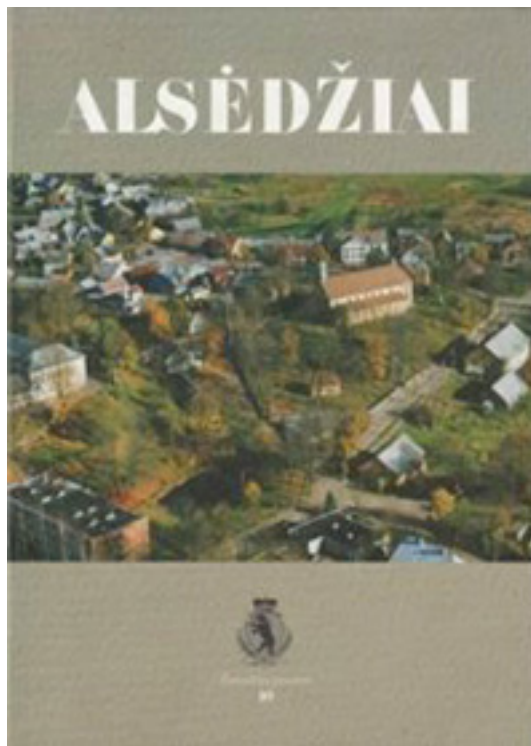
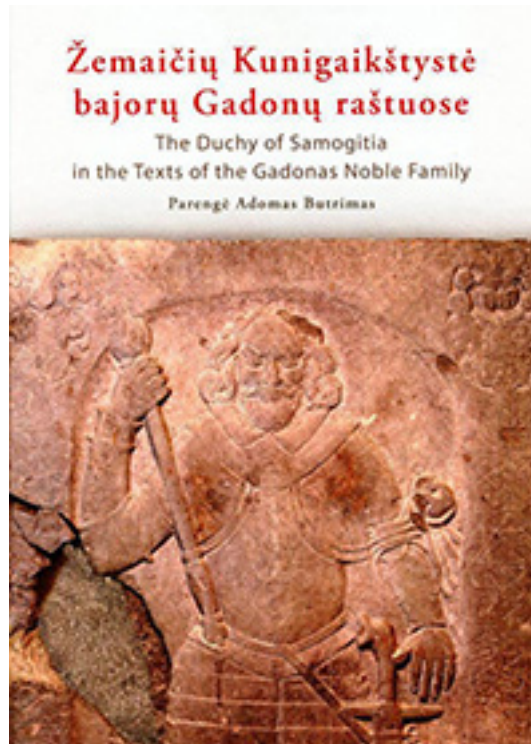
– Bene svarbiausia ir iki šiol gyvybinga Žemaičių akademijos veiklos dalis yra knygų leidyba, kurios „pirmasis kūdikis“ – man ypač brangi 168 puslapių knygelė „Biržulio baseino kompleksinių tyrinėjimų dešimtmetis“, skirta 1987 m. Varnių konferencijai. Joje nubrėžtos atskirų skyrių temos, išspausdinti straipsniai iki šiol tebėra svarbūs Žemaičių kultūros plačiausiu supratimu tyrėjams, krašto praeities mylėtojams ir, tikiuosi, jaunajai kartai, kuri taip pat plačiai įtraukiama į knygų, konferencijų rengimą.

„Žemaičių praeities“ pirmosios trys knygos 1990–1993 m. buvo išleistos Mokslo leidykloje, o ketvirtas–devynioliktas tomai (1996–2025 m.) buvo globojami ir leidžiami Vilniaus dailės akademijos leidyklos. Dalis šios serijos knygų skirtos bendrosioms Žemaitijos praeities temoms, asmenybėms, istorijai, archeologijai, antropologijai, atskirų Žemaitijos miestų ir miestelių istorijai. Kita dalis – žymiausiems krašto rašytojams ir poetams, Žemaitijos švietimo istorijai, žymiausioms krašto „mokslinčioms“. Yra išleista ir į lietuvių kalbą išverstų senųjų Žemaitijos istorikų veikalų.

Žemaičių akademijos leidžiamos knygų serijos „Žemaičių praeitis“ pirmo ir penkto leidinių viršeliai

Bendrajai Žemaitijos istorijai skirti šie tomai: 1, 2, 3, 8, 11, 13, 18, 19, o atskiri Žemaitijos miesteliai, jų kultūros paminkai (Nukelta i 42 p.)

Nuo viršaus: Žemaičių akademijos leidžiamos knygų serijos „Žemaičių praeitis“ aštuoniolikto ir dešimto leidinių viršeliai

klai pristatomi 4-ame („Varniai“, 1996), 5-ame („Seda“, 1997), 6-ame („Pavandenė“, 1996), 9-ame („Renavas“, 2001), 10-ame („Alsėdžiai“, 2002), 12-ame („Žemalė – gimtasis Dionizo Poškos kraštas“, 2007), 14-ame („Rokitai ir Kęstaičiai“,

2010), 15-ame („Salantų bažnyčia: istorija, meno vertybės ir žmonės“, 2011), 16-ame („Vieksniai: istorija ir kultūra“, 2013), 17-ame („Kražių mokykla ir gimnazija 1773–1844“, 2015) tomuose. Pastarosios knygų autorius – Žemaičių akademijos garbės daktaras, istorikas, bene produktyviausias žemaičių istorijos, jos bažnyčių tyrinėtojas Kazys Misius. Ši jo knyga paremta Lietuvos ir Lenkijos archyvų, rankraštytųjų dokumentų studijomis ir yra iki šiol išsamiausias svarbiausiai žemaičių krašto „mokslinyčiai“ skirtas istoriko veikalas.

Pastaruoju metu atsigręžta į senuosius žemaičių krašto tyrinėtojus, rašiusius lenkų kalba. 18-ame „Žemaičių praeities“ tome („Žemaičių kunigaikštystė bajorų Gadonų raštuose“), išleistame 2019 m., paskelbta Vladimiro Gadono knyga „Žemaičių kunigaikštystės statistika“, išspausdinta Paryžiuje 1839 m., bei vertingas Mykolo Gadono veikalas „Telšių apskrities aprašymas“, paskelbta daug medžiagos, skirtos ir trečiam žymiam šios giminės atstovui, 1863–1864 metų sukilimo veikėjui, vėliau emigrantui Liubomirui Gadonui. Istorinei-kultūrinei tematikai skirtas Dainiaus Junevičiaus parengtas 19-asis „Žemaičių praeities“ tomas – „Mykolo Brenšteino kelionės pėsčiomis po Žemaitiją 1896 metų vasarą dienoraštis“ (2025), pristatantis dabartinių Plungės, Telšių, Skuodo, Kretingos miestelių bažnyčias, dvarus, svarbiausius krašto kultūros paminklus, saugomas žemaičių istorijos relikvijas, svarbiausius rašto kultūros paminklus ir juose sutiktus žmones. Svarbu, kad šis veikalas iliustruotas iki šiol nematytomis to meto žemaičių krašto fotografijomis.

Aktyvi Žemaičių akademijos narė prof. Viktorija Daujotytė 13-ąją „Žemaičių praeities“ tomą („Karalių gelė iš Žemaitijos pelkių“, 2006) dedikavo žymiajam krašto poetui Vytautui Mačerniui.

Atskirose „Žemaičių praeities“ serijos knygose, supažindinančiose su bendrąja istorija ir kultūra, galima rasti daug medžiagos apie tokias iškilias šio krašto asmenybes, kaip Simonas Daukantas, Motiejus Valančius. Žemaičių literatūros istorijai skirtas 7-asis tomas – „Atsiminimai apie Mariją Pečkauskaitę-Šatrijos Raganą“ (1997 m.), sudarytas Brigitos Speičytės ir Viktorijos Daujotytės.

Noriu padėkoti joms ir kitiems šios svarbios knygų serijos sudarytojams: Vaciuui Vaivadai, Povilui Švėrebiui, Liepai Gričiūtei-Švėrebienei, Danutei Mukienei, Astai Miltenytei, Rimantui Skeiviui, Kaziui Misiui, taip pat ir svarbiausiam šios serijos globėjui – VDA meno ir mokslo prorektoriumi Mariui Iršėnui.